

PO STOPÁCH ROŽNOVSKÝCH BARVÍŘŮ

Helena Cviklová

Národní
muzeum
v přírodě

Valašské
muzeum
v přírodě

© Helena Cviklová, 2022

© Národní muzeum v přírodě, příspěvková organizace

Valašské muzeum v přírodě, Rožnov pod Radhoštěm, 2022

PO STOPÁCH ROŽNOVSKÝCH BARVÍŘŮ

V podhorském městečku Rožnově patřilo v minulosti barvířství k prosperujícím řemeslům s mnohaletou tradicí. A nejen v Rožnově pod Radhoštěm, ale i na jiných místech regionu Valašsko a jeho okolních oblastí provozovalo barvířské řemeslo mnoho barvířů. Například ve Valašském Meziříčí (Josef Ježíšek 1855 - 1910), ve Vsetíně (Josef Michna 1873 - 1946), v Novém Hrozenkově (Pavel Ország Vranecký 1816 - 1893) a ve Valašských Kloboukách (Jan Pechanec 1850 - 1926). Také nedaleký Frenštát pod Radhoštěm na Novojičínsku byl městem se silně rozvinutým tkalcovstvím a barvířstvím. Mezi frenštátské barvíře patřili např. Jan Polach, František Bartoš, Otto Repper, Albín Vašica a další. Jeden z frenštátských barvířů - Alois Černocho se na konci 19. století přiznal do Rožnova do rodiny barvířského mistra Josefa Bayera. Barvířské dílny - nazývané *barevny* nebo *barevně* se nacházely také v dalších místech Novojičínska (např. Bílovec, Příbor) a v jiných lokalitách severovýchodní, střední a jižní Moravy (např. Zlínsko, Uhersko-brodsko, Strážnice, Veselí, Brněnsko).

Nejstarší zmínky o barvířích v Rožnově se začínaly objevovat v archivních pramenech z období kolem první poloviny 18. století, ale největší intenzity dosahovalo postupně se rozvíjející řemeslo během 19. století, kdy doslova kvetlo. O jeho rozvoj a prosperitu se zasloužily zejména barvířské rody Bayerů a Pašků. Jména jejich příslušníků se v archivních pramenech vyskytují v různých variantách: např. Bayer - Baier, Bajer, Beyer, Beier; Paška - Paschka, Paschek. Od 20. let 19. století se barvířství věnoval také rožnovský měšťan Martin Janík. Všeobecný průmyslový rozvoj v 19. století a jeho důsledky dopadající na ruční řemeslnou výrobu však znamenaly pro některé obory postupný úpadek, který se projevoval už ve druhé polovině století a u některých oborů směřoval téměř k úplnému vymizení. To se týkalo také řemesla barvířského. Z celkového počtu kolem pětadvaceti barvířů, kteří působili v Rožnově od poloviny 18. století do 70. - 80. let 19. století a jejichž existenci dokládají záznamy v archivních pramenech, zůstal na konci pouze jediný Josef Bayer (*1818). Na něj pak navázal jeho zeť Alois Černocho, barvířský mistr pocházející z Frenštátu pod Radhoštěm se synem Josefem.

Podle techniky barvení se barvíři rozlišovali na černobarvíře, krasnobarvíře a modrotiskaře. Černobarvíři (něm. Schwarzfärber) barvili jednobarevné tmavé látky na černo, na hnědo a na modro. Krasnobarvíři (něm. Schönfärber) barvili převážně na červeno, popř. také například na žluto, na zeleno a vzory tiskli pozitivním tiskem. Modrotiskaři (něm. Blaufärber) potiskovali plátno technikou negativního tisku a potištěné plátno barvili na modro v indigové kypě. Rožnovští barvíři byli v archivních pramenech označováni nejčastěji schwarzfärber nebo färber, v těch nejstarších z doby do 2. poloviny 18. století tinctor (lat. barvíř). Záznamy o rožnovských barvířích - modrotiskařích, které potvrzují odbornost „Schwarz und Blau Färber“ a „Schön, Blau und Schwarzfärber“, byly během archivního výzkumu nalezeny v pramenech z roku 1818 a 1828 a týkají se barvířů z rodu Bayerů.

Archivní prameny církevní, státní i obecní, jako např. matriky, rektifikační akta, gruntovní knihy, sčítací operáty, živnostenské evidence, pozůstalostní spisy, kroniky apod. nám poskytují množství informací o barvířích v Rožnově. Prameny, z nichž bylo při výzkumu čerpáno, se nacházejí v Moravském zemském archivu v Brně (dále jako MZA), v Zemském archivu v Opavě (dále jako ZAO), ve Státním okresním archivu Vsetín (dále jako SOKA Vsetín) a ve Státním okresním archivu Olomouc.

Obecnější pojednání o řemeslném oboru barvířství nalezneme v odborné literatuře, konkrétními oblastmi a osobnostmi se zabývají spíše články v odborných a regionálních časopisech. O barvířství v Rožnově toho nebylo mnoho napsáno, proto budme rádi za dva články o rožnovských barvířích, které byly v minulosti publikovány. Rožnovskému starostovi a barvíři Josefu Bayerovi se věnuje článek Ze životopisů rodáků valašských otištěný ve Sborníku Musejní společnosti ve Valašském Meziříčí (1904 – 1905). O posledním rožnovském barvíři Josefu Černochovi píše Arnošt Kubeša v Časopise oblastního muzea jihovýchodní Moravy v Gottwaldově z roku 1964. Články postihují období působení rožnovských barvířů ve druhé polovině 19. a na začátku 20. století. V roce 1975 vyšel tiskem pod hlavičkou Valašského muzea v přírodě malý tisk Modrotisk na Valašsku, v němž autorka Marie Salichová popisuje technologii výroby modrotisku, způsob barvení, potiskování barvířskými formami, používané vzory a označování modrotiskových látek pomocí dřevěných cejchů a kovových značek. Zmiňuje se o barvířích rožnovských (Bayerovi, Janíkovi, Černochovi), a také o dalších působících ve Valašském Meziříčí, v Novém Hrozenkově, ve Vsetíně a ve Valašských Kloboukách. Pět let před vydáním malého tisku realizovala paní Salichová terénní výzkum u posledního rožnovského barvíře Josefa Černocho na Bayerově ulici č. 113. Informace, které zjistila během rozhovoru s manželi Černochovy, byly později uplatněny při realizaci výstavy Modrotisk na Valašsku ve Valašském muzeu v přírodě. Kromě informací o chodu barevny identifikoval Josef Černoch několik forem, již tehdy uložených ve sbírce muzea, jako formy z jejich dílny.

Rožnovští barvíři byli zmiňováni i v rámci muzejních tematických výstav zaměřených na řemeslnou a lidovou uměleckou výrobu na Valašsku, pořádaných muzei v Praze, ve Zlíně, ve Vsetíně apod. Také rožnovský kronikář Martin Tkadlec neopomněl ve svých záznamech vzpomenout barvířského mistra Martina Janíka a Josef Tvarůžek v Kronice města Rožnova pod Radhoštěm napsal, že v letech 1860-1870 bylo mezi živnostmi v Rožnově sedm barvířů.

Vsetínským barvířům se věnovala Urbachová v článku publikovaném v časopise Naše Valašsko (URBACHOVÁ 2002, 14). O posledních barvířích v Novém Hrozenkově píše Josef Ország-Vranecký v Dolině Urgatině (ORSZÁG VRANECKÝ 1950, 65-67). Barevnu Jana Pechance ve Valašských Kloboukách podrobně popisuje jeho vnučka ve Vlastivědných kapitolách z Valašskokloboucka (PEŘINKOVÁ-COUFALOVÁ 1966, 47-64). Článek Barvení a tisk bavlněných látek autora Jana Polacha se zabývá barvířstvím ve Frenštátě pod Radhoštěm (POLACH 1950, s. 68-69) stejně jako článek Marie Baďuříkové Modrotisk ve Frenštátě pod Radhoštěm (BAĎUŘÍKOVÁ 2003, 85-89). Barvířství a barvířům z dalších

lokalit v Čechách a na Moravě, a také hmotným dokladům tohoto řemesla zachovaným v muzejních sbírkách, se věnuje mnoho dalších článků v odborných publikacích a muzejních periodících.

Společenské postavení barvířských mistrů v obci bylo velice významné, patřili vždy k vyšší společenské vrstvě obyvatel a jako vážení a movití občané, obvykle působící také v samosprávě obce, se podíleli na veřejném i společenském životě. Barvířské řemeslo během 19. století dobře prosperovalo, takže jejich majetky bývaly značně rozsáhlé. Přehled o nemovitostech a stavebních a pozemkových parcelách, které vlastnili, poskytují parcelní protokoly a gruntovní a pozemkové knihy uložené ve vsetínském archivu. Majetky pak rozdělovali mezi své početné děti. Potomci barvířských mistrů uzavírali obvykle sňatky v rámci svého společenského postavení a nebylo výjimkou, že do manželského svazku vstupovali i lidé vzdáleně příbuzní.

◀ PROFESNÍ SDRUŽENÍ ŘEMESLNÍKŮ A ŽIVNOSTNÍKŮ ▶

Provozování jakéhokoli řemesla či živnosti v minulosti bylo podmíněno členstvím v cechu nebo v živnostenském společenstvu. U nás v českých zemích byla první takováto společenství řemeslníků zakládána se svolením vrchnosti ve středověkých královských městech v době 14. století. Každý cech měl svoji samosprávu a závazná pravidla, tzv. cechovní artikule. Dohled nad jejich dodržováním měl tzv. komisař, který byl součástí cechovní samosprávy a zároveň členem městské rady. Cechy hájily zájmy svých členů a kontrolovaly cenu a kvalitu výrobků. Při zkoumání archivních pramenů však nebyla existence cechu barvířů v Rožnově doložena. Do soupisu cechů z roku 1732-1733 pro městečko Rožnov, který je uložen v brněnském zemském archivu, byly zapsány jen tři řemeslné cechy – tkalci, ševci a krejčí. Archivní materiály Obchodní a živnostenské komory Olomouc, nacházející se v Zemském archivu v Opavě, obsahují soupis cechů v Rožnově z roku 1851, v němž bylo uvedeno celkem šest cechů - ševci, krejčí, mlynáři, kožešníci, řezníci a spojený cech stolařů, bednářů. Ani tady nebyl barvířský cech evidován.

Členství rožnovských barvířů v oborovém cechu dokládají zápisy v dochovaných dokumentech o činnosti Cechu barvířů a mandlířů v Olomouci z období let 1714 - 1871. V evidenční knize mistrů, tovaryšů a učňů bylo zapsáno pět rožnovských barvířů, přičemž všichni pocházeli z barvířského rodu Bayerů. V této knize byli zaznamenáni na počátku 19. století, konkrétně mezi lety 1801 až 1836.

Záznam z dubna roku 1801 uvádí, že Johann Bayer (*1769) se stal mistrem barvířským. Poplatek za povýšení do stavu mistrů tehdy činil pět zlatých. V říjnu roku 1809 byl pořízen záznam potvrzující, že Franz Bayer (*1779) zaplatil poplatek pět zlatých za přepis dílny (něm. Werkstadt) po svém zemřelém otci Antonovi. Současně zaplatil i vstupní poplatek tři zlaté a byl přijat jako mistr v dílně svého otce v Rožnově. Franz byl bratrancem Johanna (*1769), jejich otcové - bratři Michal (*1741) a Antonín (*1747), byli oba barvířskými mistry v Rožnově.

V olomouckém cechu byli evidováni dva synové Jana Bayera (*1769) - Josef (*1793) a Jan (*1803). Podle zápisu z roku 1810 potvrdil Jan Bayer, mistr v Rožnově, že se u něj jeho syn Josef Bayer (*1793) bude od 1. října 1809 tři roky učit. Šestnáctiletý Josef se začal učit barvířem v otcově dílně. O osm let později složil mistrovskou zkoušku a byl přijat mezi mistry cechu. To se stalo v říjnu 1817 po zaplacení poplatku pět zlatých.

Josefův mladší bratr Jan Bayer (*1803) byl zapsán do učení na tři roky v roce 1817. Jeho otec Jan Bayer, barvířský mistr z Rožnova, za něj zaplatil do cechovní pokladny poplatků ve výši tři zlaté. Po osmi letech od vyučení složil zkoušku, získal mistrovský list a byl přijat do cechu jako mistr. Tento vzácný dokument – Mistrovský list pro obor barvířství Schön, Blau und Schwarzfärber, vydaný v roce 1828 Johannu Bayerovi, je uložený ve sbírce Valašského muzea v přírodě.

Rodinná tradice v řemesle pokračovala dále. V roce 1836 vstoupil do učení Joseph Bayer (*1818), za něhož jeho otec barvířský mistr Joseph Bayer (*1793) zaplatil zápisné do učení na tři roky. Byl posledním barvířem rožnovského rodu Bayerů evidovaným v olomouckém barvířském cechu.

V roce 1851 byl Obchodní a živnostenská komora v Olomouci, založenou na základě císařského dekretu z roku 1850, učiněn soupis cechů v Rožnově. Bylo jich tehdy evidováno celkem šest - ševci, krejčí, mlynáři, kožešníci, řezníci a spojený cech stolařů, bednářů. Samostatný barvířský cech neexistoval.

Mistrovský list Johanna Bayera, i.č. A 24238

Nástupnickou organizací nahrazující cechovní společenství bylo Společenstvo živností smíšených (SŽS), které bylo v Rožnově úředně zřízeno na základě rozhodnutí Okresního hejtmánství ve Valašském Meziříčí v září roku 1885. Sdružovalo živnosti stavební a jiné, k nimž patřili např. barvíři, hrnčíři, hodináři, knihaři, holiči, vlásenkáři, kloboučníci, sedláři, krejčí, obuvníci, živnosti dopravní, oděvní, tkalcovské a další. Informace o profesích, které se v té době v Rožnově vyskytovaly, dokládají zápisy v živnostenských evidenčních knihách, tzv. registrech. Úředně byla v období od druhého desetiletí 19. století do 20. let 20. století zaznamenávána evidence pracovních

a služebních knížek a také migrace kočovných živnostníků a tovaryšů, kteří chodili na zkušenou do jiných řemeslných dílen. Tyto dokumenty jsou uloženy ve Státním okresním archivu ve Vsetíně.

Nejvýznamnější z nich je kniha s původním názvem „Soupis veškerých obchodníků a řemeslníků městečka Rožnova“ datovaná lety 1817 – 1871. Poskytuje přehled téměř padesáti živností a řemeslných oborů, které se v daném období v Rožnově vyskytovaly, včetně data udělení povolení k provozování živnosti a čísel domovních. Licence vydával tehdejší Vrchnostenský úřad v Krásně, od roku 1861 je v záznamech uváděn jako vydavatel c. k. Okresní úřad v Rožnově. Řemesla jsou v knize řazena podle abecedy, takže jako první je seznam barvířů. Bylo jich zapsáno osm, přičemž první dva zápisy nejsou datované a poslední je z listopadu roku 1862. Je mezi nimi pět Bayerů, dva Paškové (Paschka) a Martin Janík. Zapsáni byli v tomto pořadí: Franz Bayer (*1779, č. 113), Martin Paška (*1799, č. 75), Josef Bayer (*1793, č. 167. povol. 14. 9. 1817), Martin Janík (*1806, č. 175. povol. 8. 8. 1826), Franz Bayer (*1817, č. 143, povol. 2. 5. 1843), Anton Bayer (+1826, č. 112, povol. 20. 4. 1847), Josef Bayer (*1818, č. 113, povol. 17. 7. 1850), Michal Paška (1831, č. neuváděno).

V navazujícím živnostenském registru z let 1860 – 1886 je zapsán Alois Černocho (*1853, povol. 6. 8. 1887), barvíř z Frenštátu, který se přiženil do rodiny Bayerů na č. 113. Poslední úředně zaznamenané povolení k provozování živnosti barvířské v Rožnově bylo uděleno 18. 10. 1926 Josefu Černochovi, synovi Aloise, jenž ve stejném roce živnost oficiálně složil. Přesto však barvil modrotisk spolu se synem až do roku 1934. Zemřel v únoru následujícího roku.

Mezigenerační mobilitu v barvířském řemesle, která byla u barvířství stejně jako u jiných řemesel v minulosti obvyklá, dokládají také knihy evidence vydaných pracovních a služebních knížek z období let 1864 – 1929. Z nich je zřejmé, že řemeslu se vyučil a začal v něm pracovat např. Albert - syn Antonína Bajera č. 112, Albín - syn Františka Bajera č. 143 a Bohumil - syn Jana Bajera č. 57. Kromě synů barvířů jsou v této knize zapsáni další barvíři a barvířští pomocníci, jejichž rodiče měli jiná zaměstnání, např. Čeněk Rára, Josef Porubský, Jan Čapatý a Čeněk Chromec. Tito pracovali pravděpodobně v barevných tehdejších mistrů.

► BARVÍŘI V MĚSTEČKU ROŽNOVĚ ◀

Při analýze archivních pramenů, ať už to byly matriční zápisy, gruntovní knihy nebo evidenční záznamy o činnosti řemeslných společenstev, se postupně rozkrývaly informace o jednotlivých barvířích. Jak je zřejmé v následujícím textu, penzum informací zjištěných o jednotlivých osobnostech se velmi liší. Jsou uspořádány tak, aby shrnovaly kompletní informace o každém rožnovském barvíři, které se podařilo při tomto archivním výzkumu zjistit. Nastíhují rodinné a majetkové vazby a řemeslné aktivity v určitém časovém úseku. Začneme tedy od začátku.

ROD BAYER – BAJER

◀ Michal Bayer (Michäel 1697 - 1775) ▶

S příchodem meziříčského barvíře Michala Bayera (*1697) do Rožnova se začala odvíjet historie široce rozvětveného barvířského rodu Bayerů. V roce 1732 tady koupil chalupu a začal provozovat řemeslo, které se naučil od svého otce Pavla Bayera (*1656, + nezjištěno), meziříčského měšťana a barvíře. O dvanáct let později prodal tuto chalupu svému mladšímu nevlastnímu bratrovi Antonínovi, který byl v té době v Rožnově už čtyři roky ženatý s Dorotou, dcerou rožnovského měšťana Ondřeje Kramoliše. Na základě podmínky v kupní smlouvě zapsané v gruntovní knize měl zde Michal i jeho žena nadále právo užívat až do smrti místo i společné řemeslo a mít tak zaručené živobytí. V chalupě č. 26 tedy provozovali společně barvířské řemeslo oba bratři Michal a Antonín Bayerovi. Michal se dožil poměrně vysokého věku, zemřel v roce 1775 v 78 letech a jeho profesi dokládá označení *tinctor* (lat. barvíř), které je zapsáno v úmrtní matrice u jeho jména.

◀ Antonín Bayer (Antonius Franciscus 1718 - 1782) ▶

Mladší z bratrů Antonín Bayer, syn Pavla z druhého manželství, v řemeslné tradici pokračoval. V rektifikačních aktech z roku 1749 je zapsán mezi řemeslníky v Rožnově jako jediný barvíř - *schwarzfärber*. Tento zápis je jednou z nejstarších zmínek o barvířích v Rožnově, která byla při archivním výzkumu zjištěna. Akta uložená v brněnském archivu poskytují kromě jmenného seznamu řemeslníků informace o držitelích statků, o výměře a bonitě půdy, o výnosech a jiných souvisejících údajích také soupis mlýnů, pil, olejaren, valch, papíren.

Vedle náročné práce barvíře věnoval Antonín svůj čas i práci na rožnovské radnici. Zemřel v roce 1782 ve věku 64 let jako vážený občan a radní v Rožnově na č. 70. Při předpokladu, že se vyučil barvířem ve věku kolem dvaceti let, mohl řemeslo vykonávat po dobu cca čtyřiceti let. Na něj navázali jeho tři synové Michal (*1741), Antonín (*1747) a Martin (*1754). Rodová linie vedoucí za nejstarším Michalem skrze jeho potomky čítá největší počet barvířů a je nejdélší při sledování mezigenerační mobility mezi příslušníky rodu Bayerů.

◀ Michal Bayer (Michäel 1741 - 1823) ▶

Chalupu č. 26 se vším k ní patřícím příslušenstvím zdědil v roce 1789 Michal po svém otci Antonínovi. Ve smlouvě nadepsané: „*Kup Michala Bayera od otce Antonína Bayera*“ se uvádí: „... tuto pod Nro 26 ležící chalupu Michalovi Bayerovi otec jeho Antonín Bayer ještě za živobytí odevzdává se vším k ní patřícím hospodářstvím v sumě 100 zlatých ...“ Při narození dětí, kterých se ze tří sňatků se narodilo sedmáct (devět synů a osm dcer) a z nichž osm zemřelo v dětském věku, byl v matrice zapisován Michal jako *tinctor*. Dožil se vysokého věku 82 let, zemřel v roce 1823 v Rožnově v chalupě zděděné po otci.

◀ Jan Bayer (Joannes Laurencius 1769 - 1833) ▶

Rodnou chalupu i řemeslo s dílnou zdědil Michalův syn Jan Bayer (*1769). Přepis tohoto majetku dokládá zápis v gruntovní knize z roku 1798, v němž stojí, že: „*popůstl dobrovolně a neodvolatelně Michal Bayer svoji chalupu pod čís. domovním 26 stojící, pak druhu malú swietnicu, k tomu taky zahradu, též barewniu svému synu Janovi ...*“. V sepsané smlouvě jsou jasně stanoveny podmínky pro bydlení, stravu, užívání polností a je určen podíl z výnosu z řemesla včetně případné smrti syna. Pokud by nastala a jeho manželka by řemeslo neprováděla, přešlo by právo provádět řemeslo zpět na otce. Jednou z dalších podmínek byla např. i povinnost syna na vlastní náklady připravit a vybavit otci jednu světnici, včetně postavení kamenného komína. Dále se ve smlouvě píše: „*Naproti tomu otec jemu k pomoci dává jednu dceru, které dá práci a bude se o ní starat a za práci jí platit.*“ Chalupa byla ve dvacátých letech 19. století přečíslována z původního č. 26 na nové č. 57.

Jan Bayer (*1769) byl nejstarším z rožnovských barvířů Bayerů, kteří byli členy olomouckého cechu. Záznam o jeho členství datovaný rokem 1801 se podařilo nalézt v Knize mistrů, tovaryšů a učňů, do níž byli zapisováni všichni členové, rozdělení podle svého postavení v cechu. Uvádí se v něm, že Jan Bayer byl přijat mezi mistry cechu barvířů a mandlířů po složení mistrovské zkoušky a po zaplacení poplatku pět zlatých.

Jan se oženil s Veronikou roz. Vokáčovou. Jejich děti se rodily v Rožnově v domě č. 26 a matriční zápisy uvádějí jako profesi otce *färber*. Dospělosti se dožily pouze tři z dětí - Josef (*1793), Jan Adam (*1803) a Anna (*1807). Synové se vyučili otcovu řemeslu a stali se také barvíři, dcera Anna se provdala za barvíře Martina Janíka. Jan zemřel v chalupě č. 178, v níž o šest let později zemřela i jeho žena Veronika. Z pozůstalostního spisu z roku 1839 vyčteme informaci, že mezi věcmi po manželce barvíře Veronice Bayerové bylo zapsáno mj. 20 loktů plátna, dvě kádě z měkkého dřeva a jeden železný kotel k barvení. Předměty z vybavení barvířské dílny potvrzují její existenci na tomto domovním čísle.

Řemeslo barvířské provozoval Jan Bayer pravděpodobně ještě dalších deset let po smrti otce. O datu jeho ukončení z té doby nebyly nalezeny žádné úřední záznamy, takže se můžeme zhruba orientovat podle data jeho úmrtí, které nastalo v dubnu 1833. Dle matričního záznamu zemřel na č. 178 ve věku 65 let jako *schwarzfärber*. Grunt č. 178, jehož součástí byla také barevna, se o několik let později dostal do rukou rodiny Janíků. Podle informací z pozůstalostního spisu barvíře Martina Janíka byl v jejich vlastnictví od roku 1841 a Martin byl uveden jako spoluvlastník půlgruntu.

◀ Josef Bayer (Joseph 1793 - 1859) ▶

Josef se narodil jako prvorozený Janův syn. Byl dalším z mnoha řemeslníků, kteří se věnovali stejnému oboru jako jejich předkové. Vyučil se u otce, který jej nechal zapsat v roce 1810 do evidence olomouckého cechu barvířů. Po vyučení, několika letech praxe a po složení mistrovské zkoušky v říjnu roku 1817 byl Josef Bayer přijat cechovním společenstvím mezi mistry. Byl zapsán také v rožnovské evidenci řemeslníků jako barvíř na domovním č. 167. Koncesi k provozování živnosti v Rožnově získal od

Vrchnostenského úřadu v Krásně v září roku 1817 ve svých čtyřiařiceti letech. V lednu následujícího roku se oženil s Barborou Halamíčkovou a v prosinci se jim narodil první syn Josef. Na svět přišel v domě č. 107 st./167 nov., který daroval Josefovi otec na sklonku roku 1830, a to na základě darovacího listu zapsaného v gruntovní knize. V matričním záznamu při narození syna byl otec Josef Bayer zapsán jako „*schwarz und blau färber meister*“. Je to jeden z nejstarších záznamů o rožnovském barvíři – modrotiskaři, který byl při archivním výzkumu zjištěn. Josefovi a Barboře Bayerovým se narodilo ještě dalších sedm dětí, pět z nich však zemřelo buď krátce po porodu, nebo v raném dětském věku. Barvířem se u otce vyučil jen jeho prvorozený syn.

Vážený rožnovský měšťan a barvířský mistr Josef Bayer byl také starostou. Ke zdokonalování řemesla a nabývání zkušeností v oboru cestoval po Rakousku a Německu. Své znalosti a zkušenosti nejen z řemesla, ale i z působení na městské radnici předal synovi, který jej v obojím následoval. Zemřel v roce 1859 ve věku 66 let v rodném domě č. 167. Manželka Barbora jej přežila o čtyři roky.

◀ Josef Bayer (Joseph 1818 - 1885) ▶

Chalupu č. 167 přepsal jedenapadesátiletý Josef (*1793) v lednu roku 1844 na svého dospělého syna Josefa, tehdy šestadvacetiletého barvířského mistra, se všemi právy a povinnostmi, které se k nemovitosti vztahovaly. Ve smlouvě bylo současně ujednáno, že odstupující otec i s manželkou bude mít právo doživotně užívat dům a všechny ostatní majetek. Ve stejný den byla sepsána a podepsána svatební smlouva mezi barvířským mistrem Josefem Bayerem (*1818) a Annou Bayerovou, dcerou Františka Bayera, rovněž barvířského mistra. Předmětem této smlouvy byly nemovitosti č. 167 a č. 113, které získali budoucí manželé od svých otců a které sobě navzájem darovali. Sňatkem uzavřeným v únoru 1844 došlo ke spojení dvou vzdáleně příbuzných barvířských rodin a jejich majetků. Josefův děd Joannes Laurencius (*1769) a Annin otec František (Franciscus *1779) byli bratřanci.

Josef Bayer, barvíř a starosta

Josef Bayer získal v roce 1850 povolení k provozování živnosti barvířské na domovním č. 113, které získal sňatkem s Annou Bayerovou. Byl posledním barvířským mistrem této rodinné větve. Jako mnozí další významní měšťané i on působil na městské radnici. Pro obec pracoval od 60. let 19. století a mezi lety 1874 – 1880 dokonce jako starosta, podobně jako jeho otec. V dalším období již funkci z důvodu plicního onemocnění nepřijal. O jeho osobnosti se píše v článku „Ze životopisů rodáků valašských“ vydaném Musejní společností ve Valašském Meziříčí v roce 1904 - 1905. Za období jeho starostování se zde událo mnoho prospěšných věcí, které Rožnov zvelebily a proslavily. Byl známý jako velmi pilný, svědomitý, nadmíru obětavý a starostlivý, nazývaný byl též jako „...otec obce rožnovské,...“.

Za jeho působení byl například postaven Léčební dům, byl upraven městský park nazývaný Hájnice, v roce 1876 podal žádost o zřízení měšťanské školy, atd. Dokonce odmítl mandát do zemského sněmu proto, aby veškerou svou snahu věnoval zvelebení svého rodiště. Byl velmi vzdělaný, v mládí měl rád poezii, kreslení a malbu, sbíral valašské koledy. Zajímal se také o zahradnictví a štěpařství a znalosti z těchto oborů uplatnil při vysazování obecních pozemků a pěstování ovocných stromů. Rožnovští barvíři Bayeri byli v okolí velmi uznávanými, byli výtvarně nadaní a sami si vyráběli formy s velmi vkusnými a krásnými vzory pro tisk fěrtochů. Také Josef měl pověst dokonalého mistra barvířského.

V matrikách bylo zjištěno, že Josef s Annou měli šest dětí. První syn Adalbert (*1846) po narození zemřel. Rok nato se narodila dcera Anna (*1847) a za další tři roky dcera Františka Agnes (*1851, po roce zemřela). V následujících letech přišly na svět další děti - František Josef (*1853), Barbara Františka (*1856) a Jan Martin (*1860). Poslední syn se Anně narodil ve dvaadvaceti letech, dožil se však jen čtyř měsíců.

Josef Bayer, měšťan a barvířský mistr v Rožnově, zemřel 3. října 1885 ve věku 67 let, na ochrnutí mozku, které je v matrice uvedeno jako příčina smrti. Manželka Anna přežila svého manžela o více než osm let, zemřela na začátku roku 1894 v Rožnově na č. 113, kde hospodařil její zeť a barvíř Alois Černocho s dcerou Annou.

◀ František Bayer (František Josef *1853 – 1925, Přerov) ▶

František byl jedním ze tří Josefových dětí, které se dožily dospělosti. V Rožnově chodil do obecné školy, potom začal studovat na nižším gymnáziu v Příboře a později na Slovanském gymnáziu v Olomouci. Jeho studium však přerušilo onemocnění tuberkulózou, a tak se vrátil domů a vyučil se barvířem v otcově dílně. Informace o jeho profesi barvíře byla zjištěna ve sčítacích operátech z roku 1869, kde byl zapsán na č. 113 jako svobodný barvíř, tehdy šestnáctiletý. Barvířství se však věnoval pouze krátkou dobu. Při řemesle soukromě studoval, v roce 1874 přijal na rok místo výpomocného učitele a po maturitě v Olomouci se stal učitelem na české matiční škole, kde působil v letech 1875-78. Potom nastoupil jako učitel měšťanské školy v Hlinsku v Čechách. Z důvodu nemoci zdejší působení brzy ukončil a odešel do Rožnova. Krátce učil ve Viganticích, od 1881 v Jeříně u Velkého Meziříčí, od 1886–1916 do odchodu na důchod v Přerově. František Bayer byl aktivní ve společenském a kulturním životě, při své učitelské práci se věnoval literární tvorbě, z níž část věnoval rodnému Valašsku a část Přerovu. Navázal na sběratelskou a osvětovou činnost F. Sušila a B. M. Kuldy, sbíral a vydával valašská přísloví a pořekadla, písně a v roce 1874 napsal Valašské národní pohádky a pověsti z okolí rožnovského. Později psal o Rožnově jako léčebném místě, přispíval do časopisů, založil a řídil beletristické a pedagogické časopisy (Komenský, Slavín) atd.

Přestože František otcovu barevnu nepřevzal, barvířství v rodině pokračovalo prostřednictvím Josefových dcery Anny (*1847), starší sestry Františkovy, provdané za barvíře Aloise Černocho z Frenštátu pod Radhoštěm, který tiskl modrotisk v barevně po tchánovi Josefu Bayerovi.

◀ Jan Adam Bayer (Johann Adam 1803 - 1850) ▶

Druhý syn Johanna Laurencia Jan Adam založil další rodovou větev barvířů, která pokračovala jeho synem a vnukem. Vyučil se u otce a po sňatku s měšťanskou dcerou Barborou Mayerovou hospodařil v Rožnově na č. 57 v domě s barvířskou dílnou, kterou v roce 1822 dostal od otce. Ve smlouvě mezi budoucími manželi se uvádí: „...věnuje otec Jan Bayer svému synu Janu a nastávající manželce jeho ...chalupu pod č. 26 st./57 nov. stojící ... a ponechává při tem místě jeho barvířský werkstat se vším k tomu patřícím potřebným náčiním a společný náklad při tem vést...“. Svými podpisy stvrdili, že budou plnit všechny císařské, vrchnostenské, obecní a další povinnosti ze smlouvy plynoucí. V případě, že by do roka a do dne jeden z manželů zemřel, z věna zemřelého potomka, ten přeživší si vezme zpět to, co do manželství přinesl, z věna zemřelého mu bude vyplaceno 300 rýnských ve stříbrných mincích a od ostatního majetku však odstoupí. Podmínky smlouvy byly docela podrobné, včetně hospodaření na polích, loukách a pastvinách a dělení užitku z nich.

V roce 1828 složil Jan Adam mistrovskou zkoušku a od představených Cechu barvířů a mandlířů v Olomouci, jehož byl členem, obdržel Mistrovský list pro odbornost „Schön, Blau und Schwarzfärber“. Pěťadvacetiletý mistr barvířský Jan Adam pracoval společně s otcem v barevně stojící při č. 57 do roku 1833, kdy otec zemřel.

Jan Adam se ženíl velmi mladý, před devatenáctým rokem věku v roce 1822. S Barborou měli sedm dětí, z nichž tři zemřely. V matričních zápisech pořízených při jejich narození byl zapisován jako schwarzfärber nebo färber. Zemřel na plicní chorobu poměrně mladý, bylo mu 47 let. Barvířem po otci se stal syn Jan (*1825), druhé narozené dítě.

Johann Bayer (1825 - 1885)
s manželkou Kateřinou roz. Janíkovou

◀ Jan Bayer (Johann 1825 - 1885) ▶

Barvířské řemeslo pokračovalo dále. Jan převzal po otci modrotiskaři barevnu, kde tiskl a barvil modrotiskové látky, z nichž se šily hlavně fěrtochy. Jako majitel č. 57 a barvířský mistr byl evidovaný při sčítání lidu v letech 1857, 1869 a 1880.

Jan se ženíl, když mu bylo dvacet sedm let. Za manželku si vzal jedenadvacetiletou Kateřinu, dceru barvíře Martina Janíka. I na tomto sňatku je vidět, že vztahy mezi barvířskými rodinami byly úzce provázané. Měli spolu deset dětí, pět synů a pět dcer, dospělosti se však dožily jen čtyři z nich - dcery Marie (*1856) a Julie (*1862) a synové Jan Marcelin (*1854) a Bohumil Theofil (*1864), který se jako jediný vyučil barvířem.

◀ Bohumil Bayer (Bohumil Theofil *1864, +nezjištěno) ▶

V archivních pramenech jsou informace o Bohumilovi velmi sporadické. Jako jediný z deseti Janových dětí se vyučil barvířem. Podle rožnovské řemeslné evidence mu byla pracovní knížka pro obor barvíř vydána v roce 1883. Byl posledním vyučeným barvířem této rodové větve, ale ze zjištěných informací není jisté, že řemeslo provozoval. Při sčítání v roce 1880 byl na č. 57 evidován jako svobodný učedník, t. č. ve Vídni. Podle rodinných pamětí Bayerů z č. 57 se ve Vídni oženil a zemřel mladý na tuberkulózu. Jeho dva synové už neuměli česky a do Rožnova jezdili jen občas. Záznamy ze sčítacích operátů rovněž uvádějí, že ve službě ve Vídni byly také dvě Janovy dcery - Anna (*1858) a Julie (*1862).

Úspěšným živnostníkem, dnes bychom řekli spíše podnikatelem, v rodině Jana Bayera (*1825) se stal syn Jan Marcelin Bayer (1854 – 1924). Nevěnoval se však barvířství, ale perníkárství a voskařství. Ve sbírce VMP je uložený dřevěný vývěsní štít jeho obchodu, který provozoval hned za náměstím v ulici Kostelní (dnes Nádražní) v blízkosti rožnovského kostela. Nicméně po otci zdědil zručnost i výtvarné nadání. Vyřezával jak formy perníkářské, tak i modrotiskové pro svého otce. Několik desítek forem obojího druhu vytvořených jeho rukou je uložených ve sbírkovém fondu Valašského muzea v přírodě. Jsou označeny iniciálami JMB a jsou cenným hmotným dokladem jeho řemeslného umu.

Jan Marcelin Bayer (1854 – 1924), voskař a perníkář s rodinou

Vnučka Jana Marcelína Nina sepsala vzpomínky Bayerů z domu č. 57 stojícího v ulici Na Drahách za říčkou Házovkou. Vzpomínají na své předky a na těžké řemeslo barvířské, při němž musela pomáhat celá rodina včetně dětí. Matka a sestry sešívaly ručně kusy domácího plátna na potiskování fěrtochů. Formy pro tisk vyráběl s otcem Marcelin, hlavně během zimy. Všechno byla ruční práce. Podrobnější informace o chodu dílny a postupech barvení nebyly ve vzpomínkách zaznamenány, pouze to, že se barvilo indigem a vzory byly bílé na modrém podkladu.

Modrotiskové formy s iniciálami JMB, i.č. 1308, i.č. 1328

Řemeslo barvířské v této rodové větvi Janem Bayerem (*1825) skončilo, byl posledním barvířem v Rožnově na č. 57. Podlehl zánětu plic ve věku nedožitých 60 let. Záznamy z úmrtních matrik dokládají, že v rodině Bayerů se plicní onemocnění vyskytovala poměrně často.

► Antonín Bayer (Antonius 1747 - 1807) ◄

Za Antonínem (*1747), mladším bratrem Michala (*1741) se odvíjela další část rodové linie. Po sňatku s Rozinou Halamčíkovou žil Antonín v domě č. 70, kde se jim v roce 1772 narodilo první dítě, syn Joannes, jenž však po narození zemřel. Další děti se rodily v chalupě č. 71 (později byla přečíslována na nové č. 113), kterou koupil v roce 1774 od Ondřeje Segeta. V gruntovní knize je zapsáno, že koupil „... chalupu s očištinou ... a vším příslušenstvím ... a zahradu“... Mezi podmínkami smlouvy byla určena místnost - výmink pro původního majitele a jeho manželku, kterou budou užívat až do smrti. V matrikách bylo nalezeno celkem devět záznamů o narození Antonínových dětí dokládajících jeho barvířskou profesi - byl v nich zapisován jako *tinctor* nebo *färber*. V otcových šlépějích kráčel syn František (*1779).

► František (Franciscus 1779 - 1863) ◄

František se naučil barvit od svého otce Antonína Bayera. Chalupu č. 71 dostal od otce v roce 1798, když mu bylo devatenáct let. Barevna mu byla úředně přepsána až o deset let později. Záznam o přepisu dílny (něm. *Werkstadt*), kterou po zemřelém otci převzal, je z října roku 1809 v Knize mistrů, tovaryšů a učňů, která je součástí dokumentů o činnosti olomouckého Cechu barvířů a mandlířů. Poplatek za přepis dílny činil pět zlatých. Současně byl do cechu zapsán jako mistr. Od tohoto data byl František Bayer mistrem v barevně na č. 113 (pův. č. 71). Tento fakt potvrzuje také soupis barvířů v rožnovských živnostenských evidenčních knihách, kde je zapsán Franz Bayer jako první v pořadí.

František se oženil s Annou Kovářovou z Tylovic, s níž měl několik dětí. Byly to samé dcery, bohužel dva synové, kteří se narodili, po porodu zemřeli. Živnost ale přesto pokračovala, neboť Františkova dcera Anna (*1818) si vzala za muže barvíře Josefa Bayera (*1818), který barevnu po tchánovi převzal a úspěšně provozoval. O tom však již bylo napsáno v předchozím textu.

◀ Martin Bayer (1754 - 1825) ▶

Martin, třetí syn Antonína (*1718) se oženil jako dvaadvacetiletý s Marinou, dcerou Ondřeje Krupy. V oddací matrice v roce 1776 byl zapsán jako *tinctoris* na č. 70 (později nové č. 112). Chalupu se vši příslušenstvím, právy a povinnostmi mu otec převedl v roce 1777, o čemž byl pořízen v gruntovní knize úřední záznam. Rožnovský měšťan a barvíř Martin Bayer se dožil sedmdesáti let. Měl několik synů, ale žádný z nich na řemeslo nenavázal. Barvířství se věnovali jeho vnuci - po synu Michalovi (*1786) vnuk František (*1817) a po synu Martinovi (*1791) vnuk Antonín (*1826). Oba jsou zapsáni v soupise obchodníků a řemeslníků městečka Rožnova, který byl postupně sepisován od počátku 19. století. František v něm byl zaevidován v roce 1843 a Antonín o čtyři roky později.

◀ František Bajer (Franciscus 1817 - 1866) ▶

Františkovi Bayerovi bylo Vrchnostenským úřadem v Krásně vydáno povolení k provozování živnosti barvířské v roce 1843. Bylo mu šestadvacet let. Řemeslo provozoval v Rožnově na č. 143, kde žil se manželkou Kateřinou a dětmi. Před padesátým rokem života onemocněl tyfem, kterému v roce 1866 podlehl.

◀ Albín Bajer (Albín František 1852 - 1888) ▶

Syn Albín, kterému bylo v době Františkovy smrti čtrnáct let, se vyučil barvířem u svého strýce Antonína Bayera v Rožnově na č. 112. Je o tom záznam v rožnovské evidenci pracovních knížek z dubna roku 1869, kdy mu byla vydána. Chalupu č. 143 vlastnila vdova Kateřina Bajerová, zapsaná na tomto domovním čísle při sčítání lidu v roce 1869 spolu s dalšími osobami, mezi nimiž byl také barvířský tovaryš Albín. O deset let později v roce 1880 je zde evidován osmadvacetiletý barvířský mistr Albín Bajer a jeho matka Kateřina, vdova a výminkářka.

Během následujících deseti let se situace změnila. V roce 1890 zde byla přítomna majitelka bytu Kateřina Bajerová a dva nájemníci. Při výzkumu se nepodařilo zjistit, jak dlouho po roce 1880 Albín řemeslo skutečně provozoval, nebyl ani zapsán v seznamech rožnovské živnostenské evidence. Nalezen byl však zápis o jeho úmrtí. Albín Bajer zemřel velmi mladý v červenci 1888 ve věku 36 let. Nikoliv však v Rožnově, ale ve Vidči, dle zápisu v úmrtní matrice jako hostinský a nájemník obecní hospody. Jeho tělo bylo převezeno k pohřbení do rodného města. Zemřel bez potomků, v pozůstalostním spise je uvedena pouze manželka Anna Bajerová, roz. Holubová, z nejbližších příbuzných pak matka Kateřina a jeho čtyři sestry Anežka, Františka, Anna a Veronika.

◀ Antonín Bayer (Anton 1826 - 1869) ▶

Antonín, vnuk Martina (*1754), byl dalším pokračovatelem v barvířském řemesle. Přestože jeho otec byl tkadlec, on převzal řemeslo po dědovi a stal se barvířem. Povolení k provozování živnosti na č. 112 dostal v jedenadvaceti letech, což potvrzuje zápis v rožnovském soupise řemeslníků z roku 1847. Řemeslo vykonával pravděpodobně následujících dvacet let do své předčasné smrti, kterou způsobila nemoc. Ve dvačtyřiceti letech podlehl tuberkulóze.

◀ Albert (Adalbert 1848 - 1868) ▶

K řemeslu vedl Antonín také svého syna Alberta, kterému byla v roce 1866 vydána pracovní knížka pro obor barvíř. V barvířské dílně však pracoval pouze dva roky, pak onemocněl neštovicemi a zemřel v pouhých devatenácti letech. Tato rodová větev neměla další pokračování v řemesle. Ulice, na níž stála chalupa č. 112, byla dle sčítacích operátů z roku 1900 pojmenovaná jako Horní ulice. Ležela v místech naproti bystřickému mostu postavenému přes řeku Házovku a směřujícímu do místní části Kramolišov a dále do obce Valašská Bystřice. Dnes je zde ulice Bayerova a dům č. 112 tady stále stojí, avšak pochopitelně ve zcela jiné podobě. Sousední usedlost č. 113 i s barevnou, patří rodině Josefa Bayera, byla na konci 2. světové války značně poškozena a v 70. letech 20. století zbořena.

Barvířský rod Bayerů byl velmi široce rozvětvený. Bylo v něm celkem sedmáct barvířů, kteří působili v Rožnově a tři jejich dcery se provdaly za barvíře z jiných barvířských rodin (Janíka, Bayera a Černocho). Nejdéle se barvily látky v barevnách Bayerů na domovních číslech st. 26/nov. 57 a st. 71/nov. 113. Usedlosti patřily dvěma bratřancům Josefu Bayerovi (1818 – 1885) a Janu Bayerovi (1825 – 1885), kteří shodou okolností zemřeli oba ve stejném roce. Záznamy v archivních pramenech dokládají, že oba byli modrotiskaři.

ROD PASCHKA - PAŠKA

Druhým barvířským rodem v Rožnově, byť zdaleka ne tak rozvětveným, byli Paškové (ve starších archivních pramenech psáno Paschka). Jejich kořeny sahají do období první poloviny 18. století. V roce 1721 se v rodině Pašků narodil syn, který dostal po otci křestní jméno Martin.

◀ Martin Paška (1721 - 1766) ▶

Martin se oženil až po třicítce s devatenáctiletou Marinou Tkadlecovou ze Zubří. Sňatek byl uzavřen v Rožnově v roce 1752. O dva roky později se jim narodil první syn Jan, který však po několika měsících zemřel. Při jeho narození byl otec Martin Paška zapsán

v matrice jako *tinctor* a to byla nejstarší zjištěná zmínka o barvířské profesi v této rodině. To bylo Martinovi 33 let, takže můžeme předpokládat, že řemeslo mohl pravděpodobně vykonávat minimálně od vyučení kolem dvacátého roku jeho věku, tedy kolem roku 1740. Je to však domněnka, která nebyla výzkumem fakticky doložena. V následujících letech se rodily další děti, ale jejich úmrtnost v této rodině Pašků byla tragická. Z šesti narozených dětí, zjištěných v matrikách, čtyři zemřely buď při porodu, nebo do dvou let věku.

Barvíř Martin Paška se dožil pouze 45 let a příčina jeho smrti nebyla v matrice zaznamenána. V té době bylo synovi Františkovi, který později převzal otcovu barevnu, osm let.

◀ František Paška (Franciscus 1758 - 1812) ▶

Barvířem po otci se stal František. O jeho profesní dráze nebyly zjištěny žádné bližší údaje. V šestadvaceti letech se oženil s dvacetiletou Marinou Zelenkovou, a jejich děti se rodily v Rožnově na č. 295 (později dostal dům nové č. 75). Při narození dětí byl v záznamech rodné matriky uváděn jako *färber*. Dcera Barbora se narodila jako první dítě z šesti rok a půl po svatbě, která se konala v roce 1794. Před druhým rokem věku však onemocněla neštovicemi a této nemoci podlehla. O měsíc později se Paškovým narodila druhá dcera, po matce pokřtěná Marina. Za další dva roky, při třetím porodu v dubnu roku 1799, se narodila dvojčata Martin a Margareta. Později se narodily ještě další dvě dcery a syn Josef, který ve dvaceti letech zemřel. František Paška podlehl zánětu ledvin ve věku 54 let a do matriky byl zapsán jako *schwarzfärber*. Na otcovo barvířské řemeslo navázal syn Martin.

◀ Martin Paška (1799 - 1848) ▶

Podle zápisu v gruntovní knize zdědil Martin po otci rodnou „...*chalupu i s barevnu v městečku Rožnov pod čp. 295 st./75 now* ...“ na základě doručujícího listu ze dne 17. září 1822, a to se vším příslušenstvím, právy a povinnostmi k usedlosti se vztahujícími a také s povinností vyplatit sourozence. O půl roku později, v únoru 1823, se oženil s dcerou rožnovského měšťana Skalky. V matrice je zapsán ženich Martin Paška, čtyřladvacetiletý *schwarzfärber*, syn domkaře Františka Pašky z Rožnova čp. 75 a dvacetiletá nevěsta Anna Skalková z Rožnova čp. 47.

Martin Paška z č. 75 je prvním z Pašků, který byl zapsán v evidenční knize rožnovského živnostenského společenstva datované lety 1817 - 1871. V seznamu barvířů je zaznamenán jako druhý v pořadí. Datum vydání povolení k provozování živnosti však není v záznamu uvedeno. Následující datovaný zápis je z roku 1817, takže se lze domnívat, že povolení mohl získat ve stejném roce, kdy mu bylo 18 let.

Martinovi a Anně se narodilo mezi lety 1824 až 1841 devět dětí, šest synů a tři dcery. V řemesle po otci pokračovali synové Jan a Michal. Martin Paška nedosáhl ani věku 49 let, zemřel počátkem roku 1848 v Rožnově na č. 75 na tyfus. V úmrtní matrice byl zapsán jako domkař (něm. Häusler). Manželka jej přežila o devět let. V pozůstalostním spise po Anně

Paschkové je mezi věcmi zapsán mj. barvířský materiál (Färbe-Material) uložený v duběnkách v ceně 84 zlatých. Spis nám poskytuje také informace o profesích dalších Paškových synů – František (*1828) byl kovářským mistrem na č. 193, Michal (*1831) a Martin (*1833, při sčítání lidu v roce 1880 evidován na č. 286 jako obecní strážník) byli v době matčina úmrtí vojáky a nejmladší Josef (*1838) se stal také kovářem.

◀ Jan Paška (Johann 1826 - 1907) ▶

Jan se stal barvířským mistrem na č. 75. Ve sčítacích operátech z let 1869 a 1880 byl zapsán jako majitel domu a barvířský mistr. Při dalších sčítáních v letech 1890 a 1900 (v tomto roce je č. 75 zapsáno na ulici Na Drahách) byl evidován jako rolník. Můžeme se domnívat, že mezi lety 1880 a 1890, tedy mezi 54. a 64. rokem svého věku, přestal řemeslo provozovat. S ním také pravděpodobně skončilo provozování barvířství v rodině Pašků.

Sedmadvacetiletý Jan se oženil v roce 1853 s o sedm let mladší Annou, dcerou měšťana Josefa Janíka z Rožnova. Paškovým se narodilo několik dětí, ale žádný z potomků nepokračoval v řemesle svého otce. Ve Valašském muzeu v přírodě se nachází složka s rodopisnými informacemi rodiny Paškových, kde je zmínka o jeho synovi Albertu Paškovi, který působil jako nadučitel ve Viganticích. Jan Paška se na rozdíl od svého otce Martina dožil vysokého věku 81 let, zemřel jako vdovec v září 1907. Příčinou smrti byla sešlost věkem. Při výzkumu nebyl v souvislosti s jeho jménem nalezen žádný záznam v řemeslných evidencích, ani datum ukončení živnosti. Záznamy o jeho profesi byly zjištěny z matričních zápisů a ve sčítacích operátech, kde byl uváděn jako mistr barvířský.

◀ Michal Paška (1831 - 1884) ▶

Dalším barvířem v rodině Pašku byl Janův bratr Michal. Dokládá to záznam v rožnovské živnostenské evidenci, podle nějž mu byla udělena licence k provozování živnosti barvíře v listopadu 1862. Ve sčítacích operátech byl na č. 75 evidován pouze v roce 1857 bez uvedení profese (v pozůstalostním spise jeho matky z téhož roku je zmiňován jako voják), později pak až v roce 1880 na č. 288 jako nájemník. Mezi těmito lety není zapsán ani na jednom z těchto čísel. Nebylo zjištěno, kde mezi lety 1857 a 1880 pobýval a jestli řemeslo provozoval, ale informace z pozůstalostního spisu jeho matky nasvědčuje tomu, že byl pravděpodobně jako voják mimo Rožnov. Třiapadesátiletý Michal Paška zemřel na zápal plic v Rožnově na č. 74, zapsaný jako nádeník.

Paškovi měli barevnu při domu č. 75, postaveném nedaleko za bystřickým mostem na levém břehu Hážovky a poblíž potoka tekoucího z místní části Uhliska. Ulice byla pojmenována Na Drahách, jak dokládá zápis ve sčítacích operátech z roku 1900. V současné době je toto domovní číslo evidováno v ulici Ve Včelíně. V pozemkové knize najdeme záznamy o vlastnictví nemovitosti č. 75. V roce 1853 patřila Janovi (*1826, syn Martinův) a jeho manželce Anně. V roce 1892 postoupila vdova Anna na základě odevzdační listiny svoji polovinu domu rovným dílem svým synům Albertovi a Leonardovi. Podíl po Leonardovi byl přepsán asi o deset let později na Alberta Pašku a v roce 1909 bylo

vloženo právo vlastnické pro Karla Frňku a Marii Paškovou provdanou Frňkovou. O pár let později byl dům vydražen a majitelem se stal pan Hořelka. Od roku 1918 je dům ve vlastnictví rodiny Hoferků.

Shrneme-li zjištění z archivních pramenů tak můžeme konstatovat, že barvířství přetrvalo v rodině Pašků po čtyři generace. Nejstarším byl Martin Paška (1721- 1766), který předal řemeslo synovi Františkovi (1758 – 1812) a ten pak synovi Martinovi (1799 – 1848). Dalšími následovníky byli Martinovi synové Jan (1826 – 1907) a Michal (1831 – 1884). Jan Paška byl posledním činným barvířem tohoto rodu, provozující barvířství cca do 80. let 19. století. Zemřel na začátku 20. století v roce 1907. Rod Pašků se věnoval barvířskému řemeslu v Rožnově na č. 295 st./75 nov. v období od první poloviny 18. až do druhé poloviny 19. století, zhruba od roku 1740 - 50 do roku 1880, takže asi sto třicet let.

BARVÍŘ Z RODINY JANÍKŮ

◀ Martin Janík (1806 - 1887) ▶

Příjmení Janík patřilo v minulosti v Rožnově k těm čtenějším. Podle zjištění z archivních zdrojů se však barvířství věnoval pouze jeden z nich - Martin Janík, syn rožnovského měštana Josefa Janíka a jeho manželky Mariny, narozený v listopadu roku 1806. Ve dvaceti letech se oženil a jeho manželkou se stala devatenáctiletá Anna, dcera barvíře Jana Bayera (*1769) z č. 178. Podle svatební smlouvy sepsané 4. května 1826 mezi nastávajícími manželi a jejich rodiči věnuje Josef Janík svému synovi Martinovi do vlastnictví a užívání dům ležící v Rožnově pod č. 175. Tuto chalupu i s pozemkem koupil Martinův děd o tři roky dříve od obce.

Firemní značka Martina Janíka, i.č. 1385

Martin Janík byl zapsán v soupise barvířů rožnovské živnostenské evidence. V roce 1826 získal od vrchnostenského úřadu v Krásně koncesi k provozování živnosti. Patřil mezi vážené a movité měšťany, kromě měšťanského domu č. 175 na tehdejší Rudolfově náměstí (dnes Masarykovo) byl od roku 1841 spoluvlastníkem poloviny půlgruntu č. 178 ležícího v ulici Na Zahradách, při němž stála barevna. Dům č. 175 stále stojí na původním

místě, v současné době je to však na ulici Palackého, která ústí do náměstí. Nemá už svoji původní podobu, ale ze zadní strany domu je i dnes možno vidět část dřevěného roubení. Kromě uvedených nemovitostí byl Janík majitelem několika dalších pozemků a parcel a domů č. 33 a č. 34 v Kostelní ulici, které byly pokryté společnou šindelovou střechou.

Rozsáhlý majetek rozdělil před smrtí mezi manželku a své potomky. Pozůstalostní spis měšťana a barvíře Martina Janíka, zemřelého v úctyhodném věku 81 let v červenci roku 1887, je uložen ve vsetínském archivu. Je v něm popsán i jeho podíl na půlgruntu č. 178, který odkázal manželce Anně. Píše se o něm: „*Stavení k půlgruntu tomuto patřící leží na zahradách a jest kromě malé částky, která jest z tvrdého materiálu ze dřeva vystavené a šindelem kryté, 11.80 dlouhé, 8 široké a 3 vysoké, sestává z jedné světnice, jednoho kabinetu a jedné kuchyně, které okny a dveřmi opatřené jsou, půda jest dlážděná, má sýpku pro zboží, zděný komín, krov se štíty proutěnými. Při stavení tomto jest z tvrdého materiálu vystavena barevna a kůlna ze dřeva 8m dlouhá, 4m široká a 2m vysoká a šindelem krytá. Při staveních těchto postaven jest také chlévec pro dobytek černý a rohoví. Všechny stavení tyto nacházejí se v dobrém stavu stavebním. K stavením těmto patří také stodola ze dřeva v zahradě postavená, šindelem krytá, sestávající z jednoho humna a jednoho přístodolku, jest 9.20 m dlouhá, 6.50 m široká, 3.50 m vysoká a jest v prostředním stavu stavebním.*“

Obě nemovitosti, dům č. 175 s pozemky i půlgrunt č. 178, zdědila později dcera Veronika s podmínkou neomezeného užívání domu i polností pro matku Annu až do její smrti a s povinností vyplatit sourozence. Anna Janíková se dožila podobně jako její manžel velmi vysokého věku, zemřela v roce 1891, když jí bylo 84 let.

Barvířskou profesi Martina Janíka potvrzuje mj. také zápis ve sčítacích operátech z roku 1869. Byl zde evidován jako majitel domu č. 175 a samostatný barvířský mistr. O deset let později byl zapsán jako rolník. Můžeme předpokládat, že s řemeslem skončil kolem 70. let 19. století, vzhledem k věku spíše v jejich první polovině. Datum složení živnosti zjištěno nebylo, dobu jeho profesní činnosti v oboru barvířství tak můžeme jen odhadovat. Počítá-li se od roku 1826, kdy mu byla udělena koncese, mohla trvat kolem čtyřiceti let.

Dům č. 175 v Rožnově, zbytky roubení na zadní straně domu, foto J. Kolář, 2021

Janíkovi měli osm dětí, z nichž tři zemřely v dětském věku. Při jejich narození byl Martin Janík v matrice zapisován jako měšťan nebo barvíř. Bohužel žádný z potomků řemeslo po otci nepřevzal. Nejstarší syn Martin (*1827), v poslední vůli otce zmiňovaný jako vystěhovalý do Ameriky, byl evidovaný ve sčítacích operátech v roce 1857 na č. 175

a později až v roce 1890 na č. 178 jako majitel bytu (bez uvedení profese), kde žil po návratu domů. Na tomto místě Martin, svobodný syn měšťana a barvíře Janíka, zemřel náhle na mrtvici v červnu roku 1892. Mezi lety 1857 a 1869 bydleli v domě č. 178 nájemníci a v roce 1880 nebyl dům obydlen. V roce 1900 byl dům č. 178 v ulici Na Zahradách opět pronajímán k bydlení nájemníkům. Po dalších deseti letech v roce 1910 jsou evidováni jako vlastníci Josef Divín a jeho manželka Veronika roz. Janíková. Při dalším sčítání v roce 1921 už není domovní č. 178 ve sčítacích arších vůbec evidováno. Další dva synové barvíře Martina Janíka Ignatz a Hyppolit se stali kupci, kteří obchodovali se zbožím smíšeným v Rožnově na č. 36. Zde byli evidováni při sčítání lidu v letech 1869, 1880 a 1890.

Dcera Veronika zdědila po rodičích dům na náměstí č. 175 i půlgrunt č. 178. Vdávala se v roce 1893, dva roky po smrti matky, v padesáti letech. Byl to sňatek dvou lidí s nerovným společenským postavením a s rozdílným věkem. V oddací matrice byla zapsána Veronika měšťanská dcera po zemřelém Martinu Janíkovi a třicetiletý ženich Josef Divín, služebný v Rožnově č. 174. Podle zápisu v katastru nemovitostí se stal Josef Divín, na základě oddávacího listu ze dne 11. 2. 1893 a smlouvy svatební a odstupní ze dne 9. 2. 1893, vlastníkem poloviny usedlosti č. 178. Sčítací operáty z roku 1900, 1910 i 1921 uvádějí Josefa Divína jako majetníka č. 175 a jeho manželku Veroniku Divínovou jako spoluvlastnici.

Martin Janík, vážený rožnovský měšťan a barvíř, se vedle své náročné profese věnoval i práci pro obec. V kronice Martina Tkalce, popisující události v Rožnově z období od první poloviny 19. století do roku 1878, je zapsáno, že byl v roce 1850 zvolen do funkce druhého radního obecního úřadu rožnovského.

Dřevěný barvířský cejch z Janíkovy barevny, VMP i.č. 10873

Martin Janík byl barvířem – modrotiskařem. Dokladem tohoto tvrzení jsou předměty z jeho barvířské dílny, které jsou dnes součástí sbírkového fondu VMP. Patří k nim dřevěné barvířské cejchy a kovové značky používané na označování barveného plátna, čtvercové modrotiskové formy určené pro tisk plošných vzorů na fěrtoších, malá forma - firemní značka se jménem Martin Janík, vyřezaným ozdobným písmem, textilní vzorník s otisky vzorů barvířských forem a razidlo s iniciálami IM. Kromě těchto řemeslných předmětů jsou v muzeu další předměty z vybavení domácnosti Janíkova domu č. 175 z rožnovského náměstí, např. keramika, sklo, zemědělské a řemeslné předměty, textilie aj.

BARVÍŘI Z RODINY ČERNOCHŮ

► Alois Černoch (1853 - 1935) ◄

Alois Černoch přišel do Rožnova z nedalekého Frenštátu, v němž bylo rozvinuté řemeslo tkalcovské i barvířské. Narodil se v červnu roku 1853 v rodině měšťana Franze Černocha ve Frenštátě na č. 424. Jeho otec byl tkadlec, ale Alois se vyučil barvířem. V roce 1877 se čtyřiadvacetiletý Alois oženil s Annou, dcerou rožnovského barvířského mistra Josefa Bayera z Horní ulice č. 113, která byla o šest let starší. Annin otec neměl potomka, který by po něm řemeslo převzal. Jeho první syn Adalbert po narození v roce 1846 zemřel, další dvě děti byly dcery Anna (*1847) a Františka Agnes (*1851). Druhý syn František Josef (*1853) se sice barvířem vyučil, ale při výzkumu nebylo potvrzeno, že by řemeslo provozoval. Dalšími potomky byli dcera Barbara Františka (*1856) a syn Jan Martin (*1860), který však pár měsíců po narození také zemřel. Bayerovu barevnu i s veškerým potřebným vybavením převzal tedy Bayerův zeť Alois Černoch.

Barvířský mistr Alois Černoch

Podle Kubeši bylo v době, kdy Černoch do Rožnova přišel, třináct barvířů - v Horní ulici č. 113 a č. 112, ve dvoře u Elzerů (v místech dnešního hotelu AGH), vedle řezníka Molitora na rožnovském náměstí (v místech, kde je dnes prodejna Albert) a Paškova barevna v ulici na Drahách. Alois Černoch se stal váženým měšťanem a uznávaným barvířským mistrem. Jeho fěrtochy byly vyhlášené kvalitou, trvanlivostí barev a krásnými vzory. Na Rožnovsku byly oblíbené fěrtochy tmavě modré s bílým a světle-modrým vzorem, oboustranně tištěné, na každé straně plošný vzor i *okolnice* (neboli bordura - okrajový vzor). Některé fěrtochy měly na druhé straně jen *okolnici* a střed byl bez vzoru. Pro ženy z Hodslavic, z Veřovic a z Mořkova tiskl Černoch tzv. *hoclavské fěrtochy*, nazývané *kasanky*, které měly

Fěrtoch z Černochovy barevny, VMP i.č. 967

Fěrtoch z Černochovy barevny, VMP i.č. 967, detail

čtyři *okolnice* nad sebou v kombinaci barev světlomodré a bílé na modrofialové půdě. Modrotiskové výrobky prodávali rožnovští barvíři na jarmarcích ve Valašském Meziříčí, ve Frenštátě, ve Vsetíně, v Novém Hrozenkově, ve Velkých Karlovicích a v Horní Bečvě.

Koncesi na barvířskou živnost získal Alois Černoch v roce 1887 na č. 113 a oficiálně ji složil v roce 1926, což dokládá záznam v živnostenském registru. Podle zjištění Salichové však pracoval dále společně se svým synem Josefem až do roku 1934. Zemřel na začátku následujícího roku v únoru 1935 jako vdovec a barvíř ve věku 82 let. Jeho manželka Anna

zemřela o třináct let dříve v roce 1922 v 76 letech a ve hřbitovní knize byla zapsána jako manželka mistra barvířského. Oba byli pohřbeni v Rožnově pod Radhoštěm na starém hřbitově, kterému se říkalo „na Prochodné“. Podle ústní informace od paní Doubravky Vejmelkové, která je pamětnicí rožnovských obyvatel a událostí a dlouhodobě se zabývala zjišťováním informací o lidech pohřbených na starém hřbitově, býval na jejich hrobě bílý náhrobek. Dnes už tam však není a kam se poděl, není známo.

Alois a Anna Černochovi měli tři děti. Do roka po svatbě se narodila dcera Marie Lidmila (*1878), o dva a půl roku později dcera Anna Aloisie (*1881). Za další tři roky se narodil syn Josef Alois (*1885). Josef se narodil v únoru a na podzim téhož roku v říjnu 1885 zemřel jeho děd, barvířský mistr Josef Bayer (1818 - 1885).

► Josef Černoch (Josef Alois 1885 – 1971) ◄

Josef byl nejmladším ze sourozenců a jediný syn. Od dětství pomáhal otci při řemesle. Později byl poslán na studia na nižší gymnázium do Přerova, kde působil jeho strýc učitel a spisovatel František Bayer. Tam pobýval do šestnácti let, než ho otec povolal zpět k řemeslu. Vyučil se v otcově barevně, a aby získal zkušenosti v oboru, vydal se do světa. Jako barvířský tovaryš pobýval v Novém Jičíně, Krnově a Osoblaze. Po návratu domů tiskl a barvil modrotisk společně s otcem v barevně na Horní ulici č. 113. Přestože k těžké práci barvíře nikdy příliš nepřilnul, řemeslo dobře prosperovalo a Josef si na náročnou práci zvykl.

*Poslední rožnovský barvíř
Josef Černoch*

Oženil se v roce 1932 poměrně pokročilém věku šestačtyřiceti let s Olgou Kleinovou (*1897), dcerou zahradníka Františka Kleina z Brna a Marie roz. Bradové, dcery gruntovníka Jana Brady z Tylovic. Olga se tedy provdala na Valašsko, zpět do rodiště její matky a svému muži při náročném řemesle pomáhala. Když zemřel otec, Josef přestal barvířství provozovat a vyprodal postupně obarvené látky ze skladu. Potom se mohl naplno věnovat své zálibě - sadařství. Snad ji zdědil po svém staříčkovi Josefu Bayerovi, který jak zmiňuje Kubeša, se kromě řemesla barvířského a jiných aktivit pro obec zabýval také zahradnictvím a štěpařstvím. Josef znal svého staříčka jen z vyprávění rodičů, kteří o něm mluvili jako o velkém vlastenci, který mj. počestil názvy barvířských potřeb, neboť v minulosti se užívalo zpravidla názvů německých.

Svatební fotografie Josefa Černocho a Olgy Kleinové

Černochoův dům č. 113 dnes už neexistuje. Shořel i s barevnou a zařízením při osvobození v květnu roku 1945. V knize vzpomínek na osvobození Rožnova pod Radhoštěm popisuje Josef Černocho události ze soboty 5. května 1945: „*Odpoledne začala hořet naše mandlovna a od ní chlév. ... Něco šatstva jsem měl zakopané v přístodůlku, v zemi, už od ledna a vůbec nic tomu nebylo. Jinak mě shořelo všechno, i pes, dvanáct slepic a dvacet králíků. Zdi ovocné komory zůstaly stát, a když jsem dal novou střechu, mohl jsem tam bydlet.*“ V komoře přizpůsobené k bydlení žili Josef a Olga Černochovi až do začátku sedmdesátých let. Zde také poslední rožnovský barvíř Josef Černocho v březnu 1971 ve věku 86 let zemřel. Je pochovaný v Rožnově na starém hřbitově jako jeho rodiče.

Jedné z návštěv v rámci orálního výzkumu u barvíře Černocho se společně se Salichovou účastnila také paní Marie Brandstettróvá, etnografka a dlouholetá pracovnice Valašského muzea v přírodě. Z návštěvy se jí vybavují vzpomínky: „Dům Černochoů stál naproti bystřickému mostu, ale průchodem fronty byl silně poškozen, takže Černochovi bydleli v zachovalé části domu, kam se stoupalo po dřevěných schodech. Pokud vím, neměli děti.

Po smrti barvíře zbytky domu, zbořenisko, nezdobily novou výstavbu Záhumení, dům obec zbourala a paní Černochová dostala na Záhumení byt. Když jsem tudy ještě chodívala, často jsem si na paní vzpomněla. Byla drobné postavy, líbezná stařenka, ve valašském chodila stále“.

Olga Černochová přežila svého manžela, posledního rožnovského barvíře, o dvanáct let. Zemřela v říjnu 1983 ve věku 86 let v bytě na Záhumení.

Chalupa barvíře Černocho v Rožnově č. 113

Olga Černochová v kroji ve VMP

Manželé Josef a Olga Černochovi doma při terénním výzkumu paní Marie Salichové, 1970

Olga Černochová, kresba M. Kotrby, 1978

Vybavení Černochovy barevný • v Rožnově na č. 113 • a postup práce při barvení

Během výzkumu nebyly nalezeny žádné fotografie, které by dokumentovaly interiér dílny, ale informace o jejím provozu můžeme vyčíst z Kubešova článku. Zaznamenal vybavení barevný a postupy práce, jak je popsal poslední rožnovský barvíř Josef Černocho: „V barvírně u Černochoů byly u dveří čtyři modřínové nebo dubové kádě na barvu, dále 2 stoly na tisknutí a uprostřed dílny byla „šaša“ (také „šašie“). Byly to tři bedny 25 cm hluboké. V jedné byla voda, na druhé byl rám, na třetí byl rám s cajkem. Na něm byla barva (rezerva neboli „pap“), v níž se namáčely formy při tisknutí. Na jiném stole se zpracovávaly barvy. Barvy (pozn. indigo) byly v krychličkách. Den se močily, pak se tloukly v železném hmoždíři, pak se daly do volného kotla (říkalo se mu také „rajčula“) na lavici s osmi těžkými koulemi. Kotle se točilo, aby koule barvu rozdrtily. Potom se dal kotel na slaměný věnec a na kotel se klepalo paličkami, aby se voda od barviva odloučila. Vespod zůstaly malé hrudky, které se rozdrtily na strojku. V barvírně byly v policích od země až ke stropu stovky barvířských forem. Nad káděmi byly barvířské železné kruhy – ráfy – s háčky. Na ně se věšelo plátno „sik sak“, aby ho co nejvíce vešlo. Najednou se pověsilo 25 čtyřpůlkových fěrtochů (fěrtoch měl

čtyři šířky zv. půlky) – pravilo se „ráf fěrtochů“ a po skřípci (kladce) se pouštělo plátno do kádí. ... Plátno se blendovalo (tiskla se bleděmodrá výplň). Plátno bylo namočeno čtvrt až půl hodiny. Barvíři říkali té době „cuky“ .. tři cuky před „obrátkou“ a tři cuky po obrátce, aby se barvení vyrovnalo. Po předbarvení a usušení tiskl barvíř výplň formami s drobnými květy a po usušení barvil mušelín v silnější barvě, a sice šest cuků do obrátky a šest po obrátce. Pak se pral mušelín ve slabém roztoku kyseliny sírové, aby se všechny skvrny ztratily. První tisk (okolnice) byl ted' bílý, druhý – výplň – světle modrý, základ indigově (fialově) modrý. Obarvený mušelín se pral „na struze“, pak se věšel na rámy a sušil. Po nakropení se mandloval, aby dostal „leta“ (mramorování).“

Rožnovská struha na pohlednici A. Smutného

Stůl, na němž se potiskovalo plátno formami, byl pevný, dva metry dlouhý a 70 cm široký. Deska z javorového dřeva byla dva „coly“ silná (7 cm) a její povrch byl potažen čtyřmi vrstvami sukna, aby byl dostatečně pružný a vzor z formy se tak otiskl stejnoměrně po celé ploše. Na sukno se položilo plátno a potom barvíř namácel formu do papu a tiskl vzory. Nové plátno však musel ještě před potiskováním a barvením upravit – vyprat, naškrobit, usušit a vymandlovat. Jak je z popisu zřejmé, výroba modrotisku byl proces velmi náročný a zdlouhavý.

V Černochově barevně se tiskly převážně modrotisky na fěrtochy. Avšak uspokojit poptávku náročných zákaznic asi nebylo jednoduché. Jak píše Kubeša „... *tetky si uměly poručit...*“. Některé ženy si nosily svoje plátno utkané u tkalce z vlastnoručně upředených lněných nití. Barvilo se také plátno bavlněné (tzv. *mušelínové*) a plátno s vytkávaným vzorem (tzv. *grádlové*), které bylo v té době nejluxusnější. U barvíře si ženy vybíraly vzory, které se jim líbily z plátěných vzorníků pověšených na stěně, přičemž každý otištěný vzor měl své číslo. Kombinaci okrajového vzoru (tzv. *okolnice*) a plošného vzoru (tzv. *květu*) si určovala každá zákaznice sama podle svého vkusu. Objednávku si barvíř zaznamenal, donesené plátno označil polovinou dřevěného cejchu a druhou polovinu předal zákaznici. Ve druhé polovině 19. století se začaly používat k označování plátna dvojice malých kovových značek (z mosazného plechu cca 2 x 2 cm) s vyraženým číslem a iniciálami barvíře. S touto značkou si v domluveném termínu přišla žena hotovou látkou vyzvednout. Barvíři se vždy snažili zákaznicím vyhovět, aby neodešly ke konkurenci.

Část produkce barevny vozili barvíři na jarmarky do Valašského Meziříčí, do Frenštátu, do Nového Hrozenkova, do Velkých Karlovic, na Vsetín a na Horní Bečvu. Věděli, kde jsou jaké vzory oblíbené a kombinovali je sami. Na jarmarcích se prý ženy ptaly po rožnovském barvíři Černochovi, protože jeho fěrtochy byly vyhlášené kvalitou, stálostí barev a krásnými vzory. Černoch tiskl látky na fěrtochy oboustranně, s bordurou i plošným vzorem na obou stranách. Vzory byly převážně stylizované rostlinné a měly různá místní pojmenování, např.: *páskový*, *halúzkový*, *vínový*, *dubový*, *vodový* (*přeskakané větve*), *na růže*, *na dětělítku*, *na rozmarýn*, apod. Starší ženy měly oblíbené jiné vzory, tzv. „*starosvětské mustry*“ (starší formy byly celodřevěné s vyřezávaným jednodušším vzorem, převážně květinovým), než mladé *robky* nebo *cěrky* (mladší formy tzv. *drátkové* měly vzory sestavené z mosazných hrotů a plíšků, byly bohatší s propracovanějšími detaily). Ženy rozlišovaly fěrtochy, kterých měly několik, pro různé příležitosti – na všední každodenní nošení, do kostela, na neděli, k muzice apod.

Fěrtoch z Černochovy barevny, VMP i.č. 44449

Fěrtoch z Černochovy barevny, VMP i.č. 25151

Fěrtoch z Černochovy barevny, VMP i.č. 6691

O činnosti Bayerovy a později Černochovy barevny existují v muzejních sbírkách početné hmotné doklady. Jedná se hlavně o fěrtochy a barvířské formy. Kubeša v článku zmiňuje: „... přes tři sta modrotiskových forem prodal barvíř Černoch Uměleckopřmyslovému muzeu v Praze. Všechny vyrobil staříček Černochů Josef Bayer, byl dobrý kreslíř i řezbář, formy se učil řezat u formermajstra v Novém Jičíně. Formy vyráběl ze dvou druhů dřeva, lipového a hruškového. V hruškové vrstvě vyřezával drobné jemné vzorky.“ Tento obsáhlý soubor forem je nyní součástí sbírkového fondu Etnografického oddělení Národního muzea v Praze. V přírůstkové knize bylo v roce 1960 zaznamenáno: „314 modrotiskařských forem, 1 kruh na barvení modrotisku. Z dílny barvíře Jos. Černocho, Rožnov p. Radh....“. Otisky vzorů velké části těchto pražských forem byly identifikovány na fěrtoších deponovaných ve sbírce VMP. Tabulka se soupisem inventárních čísel fěrtochů a čísel forem na nich otiskovaných je publikována v online katalogu modrotiskových forem na webových stránkách Valašského muzea v přírodě. Rožnovské fěrtochy jsou součástí textilních sbírek i jiných muzeí, např. Moravského zemského muzea v Brně, Národního muzea v Praze, Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně a jeho pobočky ve Valašském Meziříčí a pravděpodobně i muzeí dalších.

Forma modrotisková z Černochovy barevny, VMP i.č. 1357

Forma modrotisková
z Černochovy barevny, VMP i.č. 1332

Forma modrotisková
z Černochovy barevny, VMP i.č. 27571

► Alois Černocho a jeho působení ► ve Společenstvu živností smíšených v Rožnově (SŽS)

V Rožnově bylo Společenstvo živností smíšených úředně zřízeno v září 1885, ale zakládající schůze se konala až o rok později v říjnu 1886. Sdružovalo několik desítek živnostníků a řemeslníků, včetně barvířů. Ve vsetínském archivu je uložena kniha s názvem „Protokol pro společenstvo živnosti stavební, řemeslné a podob. v Rožnově“ obsahující zápisy z běžných členských a výborových schůzí, záznamy z valných hromad a zprávy jednatelské, shrnující činnost společenstva vždy za uplynulý kalendářní rok (dnes bychom řekli výroční zprávy). První jednání se konalo 31. října 1886 za účasti 32 členů. Hlavním úkolem byly volby starosty, jeho náměstka, členů výboru a náhradníků a řešení administrativních a organizačních záležitostí. Starostou společenstva byl zvolen Michal Barabáš a mezi členy výboru také rožnovský barvíř Alois Černocho. Předsednictvo bylo voleno ve tříletých intervalech. V následujících letech se společenstvo rozrůstalo, na jaře roku 1890 vykazovalo 113 živnostníků, 49 pomocníků a vyučených a 77 učňů. Zápisy v knize nám poskytují představu o činnosti jednotlivých řemesel a společenstva jako celku, problémy, s nimiž se potýkali a způsoby jejich řešení. V zápisech z jednání SŽS nebyly žádné záznamy o řešení konkrétních problémů mezi barvíři, jelikož v té době už byla v Rožnově jen Černochova barevna.

Alois Černocho aktivně působil v SŽS v letech 1886 - 1921. Od roku 1886 do roku 1899 byl členem výboru, v dalším období působil ve společenstvu ve funkci předsedy (viz zápis z jednání výborové schůze ze dne 30. 4. 1899). Posledními dvěma záznamy v této knize jsou zápis z výborové schůze ze dne 18. 1. 1921 a zpráva jednatelská za rok 1920, pod nimiž je A. Černocho podepsán jako předseda. Další navazující doklady o činnosti společenstva nebyly zjištěny.

Zápisy v knize společenstva potvrzují, že Alois Černochoch byl velmi aktivním předsedou a oblast jeho působení byla široká, např.: podílel se na tvorbě stanov SŽS, byl vyslán jako delegát na živnostenské sjezdy do Brna a do Prahy, zasadil se o zřízení pokračovací školy pro učně a mladé dělníky pro okres Rožnovský, aktivně podporoval fungování učňovského školství, podporoval zřízení řemeslnické čítárny pro další vzdělávání učňů i vyučených, v roce 1906 byl zvolen za SŽS členem do školské rady pokračovací školy, prosazoval zřízení podpůrného fondu pro staré živnostníky a mistrovské podporovací pokladny atd.

Závěrem

Barvířství modrotisku, řemeslo tak krásné, přitom však velmi náročné jak na znalosti, zkušenosti i fyzickou práci, stejně jako na značnou míru estetického cítění, se v malém podhorském městečku začalo rozvíjet už v první polovině 18. století. V jeho 30. letech se do Rožnova přistěhoval valašskomeziříčský měšťan a barvíř Michal Bayer (*1697), který začal provozovat řemeslo v chalupě č. 26. Když mu bylo 47 let, prodal chalupu svému bratrovi Antonínovi s podmínkou dalšího společného užívání místa i řemesla. Po jeho smrti přešel majetek zcela do vlastnictví Antonína. Řemeslo muselo dobře prosperovat už v této době, neboť Antonín postupně nakupoval pozemky a majetky, které později předával svým dospělým synům Michalovi (*1741), Antonínovi (*1747) a Martinovi (*1754). Za každým z nich se pak odvíjely další rodové větve a barvířské řemeslo pokračovalo až do 2. poloviny 19. století. Michal zdědil po otci chalupu č. 26 (později č. 57), Martin chalupu č. 70 (později č. 112) a Antonín hospodařil v usedlosti č. 71 (později č. 113). Při všech těchto usedlostech stály barevny, kde se tiskl a barvil modrotisk. Nejdéle, až do 30. let 20. století, se modrotisk vyráběl v Bayerově barevně na č. 113, ovšem od 80. let 19. století už pod rukama posledního rožnovského barvířského mistra Aloise Černochocha a jeho syna Josefa. Černochochova barevna byla v provozu do roku 1934.

Vedle Bayerů se barvířství věnovali i Paškové, jejichž dům s barevnou č. 75 ležel na levém břehu Hážovky, na okraji místní části, které dnes říkáme Kramolišov. Nejstarší z nich, u něhož je doložena profese barvíře, byl Martin (*1721) a za ním pak jeho potomci v dalších třech generacích až do 2. poloviny 19. století. U barvířů Paškových nebylo doloženo barvení modrotiskových látek.

Ve 20. letech 19. století získal povolení k provozování živnosti barvířské také rožnovský měšťan Martin Janík. Řemeslu se věnoval asi čtyři desetiletí. Z jeho barevny, která stála v Rožnově na č. 178 v blízkosti náměstí, se v muzeu dochovaly předměty dokládající výrobu modrotisku. Patří k nim soubor dřevěných modrotiskových forem, barvířské dřevěné cechy, kovové značky signované iniciálami IM a textilní vzorník s otisky vzorů forem.

Navzdory nepříznivé situaci pro živnostníky a řemeslníky, která souvisela s hospodářským rozvojem v 19. století a později pak s politickou situací ve 20. století, kdy byla svoboda podnikání potlačována a tehdejší trend směřující ke kolektivizaci hospodářství zapříčinil téměř vymizení barvířských dílen u nás (dnes fungují pouze dvě –

Joch ve Strážnici a Danzinger v Olešnici), se v mnoha muzeích dochovaly řemeslné předměty z jejich vybavení i modrotiskové textilie, dokládající výrobu modrotisku v Rožnově.

S výrobky rožnovských barvířů i s řemeslnými předměty se můžeme v současné době setkat ve Valašském muzeu v přírodě prostřednictvím stálých expozic, krátkodobých výstav nebo tematických pořadů a také na příležitostných výstavách v jiných muzeích. Snahy o prezentaci tradičních řemesel včetně barvířství jsou ve VMP stále živé a návštěvníci se s nimi setkávají při různých příležitostech a akcích. Pohledem na modrotiskové formy a fěrtochy se můžeme potěšit ve stálé expozici „Městečko pod Radhoštěm“ a dlouhodobé výstavě „Jak jde kroj, tak se stroj“. Příležitost podívat se na rožnovské kroje včetně modrotiskových fěrtochů nabízí také každoročně připravované procesí ke Svaté Anně nazvané Anenská pouť. Zájemci o modrotisk mohou získat informace o rožnovských barvířích, technologii modrotisku a pracovním nářadí na výchovně vzdělávacím pořadu nazvaném Barvíř modrotisku, na němž si mohou i prakticky vyzkoušet potiskování plátna barvířskými formami. Kromě vystavených exponátů jsou v muzejních depozitářích uloženy další originály barvířských forem a modrotiskových fěrtochů, které muzeum s pečlivostí uchovává pro příští generace. Jsou cennými hmotnými doklady řemesla barvířského, v Rožnově kdysi tak prosperujícího. Detailnější informace o sbírkových předmětech souvisejících s barvířstvím jsou veřejnosti dostupné na webových stránkách VMP v tematickém katalogu modrotiskových forem, v němž jsou publikovány i výsledky výzkumu mapujícího výskyt rožnovských forem v jiných muzeích. Možnost podívat se na vzory rožnovských fěrtochů nabízí katalog textilní sbírky, jehož součástí je početný soubor rožnovských modrotiskových fěrtochů.

Fěrtoch z Černochovy barevny, VMP i.č. 9402

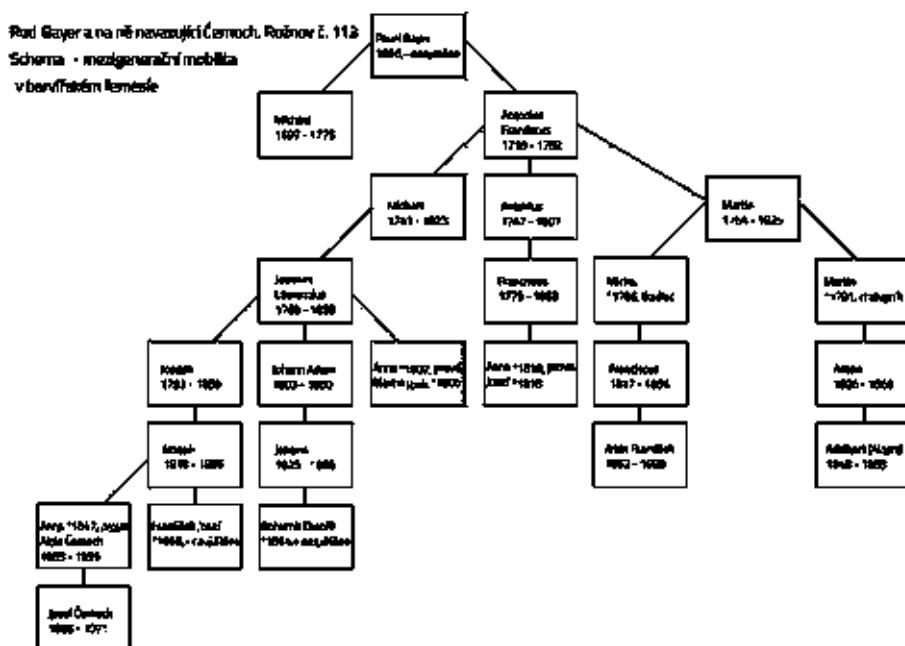
Fěrtoch z Černochovy barevny, VMP i.č. 26886

Dnes už není možné se zpětně dopátrat více informací o osobním životě našich předků z období staršího než polovina 19. století, spíše však jen z jeho druhé poloviny a z přelomu 19. a 20. století. Můžeme čerpat z archivních pramenů, které zaznamenávaly věci úřední a správní, spolkové, nějaká data můžeme vyčíst z různých typů smluv zaznamenaných v gruntovních knihách (převody majetku, svatební smlouvy). Také kroniky nebo pozůstalostní spisy poskytují informace o rodinných a majetkových

poměrech a o vztazích v rodině, v archivech jsou však dostupné pozůstalosti pouze některých osob z těch, jež jsou v této práci zmiňovány. Je to škoda, bylo by určitě zajímavé znát celé jejich životní příběhy!

Rožnovští barvířští mistři byli ve své době váženými měšťany a jejich fěrtochy byly vyhledávané ženami v širokém okolí pro svou kvalitu, stálost barev a pěkné motivy. Měli bychom se sklonit před jejich nelehkým živobytím a obdivovat řemeslný um a krásné vzory rožnovských modrotisků, které nám tedy zanechali.

A já tak s úctou činím! Helena Cviklová

Poznámka autorky

Pojednání o barvířích v Rožnově pod Radhoštěm bylo napsáno s použitím uvedených pramenů a literatury a na základě archivního výzkumu, jehož výsledky byly publikovány ve studii Rožnovští barvíři v časopise Acta musealia XIX, 2021/1-2, s. 46 – 90, vydaném ve Zlíně v roce 2022.

Prameny a literatura

- BAĎURŮKOVÁ, M. 2003: *Modrotisk ve Frenštátě pod Radhoštěm. Hlasy muzea a archivu ve Frenštátě p. R. 20, č. 4, 85–89.*
- Bayer, J. 1904–1905: *Ze „životopisů rodáků valašských“, Musejní společnosti sbíraných. In: Sborník muzejní společnosti ve Valašském Meziříčí 12, 47–48.*
- BINDEROVÁ, K. 2013: *Modré z kypy. Modrotisk a strážnická dílna Jochových. Boskovice–Strážnice: Albert.*
- CVIKLOVÁ, H. 2019: *Modrotiskové formy z dílen rožnovských barvířů v muzejních sbírkách. Acta musealia 17, č. 1–2, 184–209.*
- KUBEŠA, A. 1964: *Poslední barvíř v Rožnově pod Radhoštěm. In: Zprávy Oblastního muzea jihovýchodní Moravy v Gottwaldově, 43–45.*
- KULIŠŤÁK, M. 2005: *42 hodin Jak jsme prožívali osvobození v květnu 1945. Rožnov pod Radhoštěm.*
- ORSZÁG VRANECKÝ, J. 1950: *Poslední barvíři v Novém Hrozenkově. Dolina Urgatina 4, 65–67.*
- PAVLIŠTÍK, K. 1966: *Lidová umělecká výroba na Valašsku. Národopisné aktuality 2, 53–54.*
- PECHOVÁ, J. 1998: *Formy na modrotisk ve sbírce pracovního náradí EÚ MZM. Folia ethnografica 32, Supplementum ad Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales LXXXIII, 85–102.*
- PEŘINKOVÁ – COUFALOVÁ, E. 1966: *Pechancova barvírna modrotisku. Vlastivědné kapitoly z Valašskokloboucka 1, sv. 1, 47–64.*
- POLACH, J. 1950: *Barvení a tisk bavlněných látek. Dolina Urgatina 4, 68–69.*
- SALICHOVÁ, M. 1975: *Modrotisk na Valašsku. Rožnov pod Radhoštěm.*
- SOBEK, D. 2015: *Cechovní korporace ve vrchnostenských městech na raně novověké Moravě: Kroměříž a Prostějov v 16. - 19. století. Magisterská diplomová práce, FF Univerzity Palackého v Olomouci, Katedra historie.*
- STADLER, M. 1952: *Dějiny textilního tisku. Věci a lidé 3, 193–219.*
- STRÁNSKÁ, D. 1950: *Lidové barvené a tištěné tkaniny. Národopisný věstník československý 31, 249–271.*
- STRÁNSKÁ, D. 1951: *Lidový modrotisk v Čechách a na Moravě. Věci a lidé 3, č. 5–6, 238–257.*
- STRÁNSKÁ, D. 1951: *Vzory lidových modrotisků. Český lid 38, č. 6, s. 18–23.*
- ŠERÝ, F. 1932: *Z mých pamětí klobouckých II. Naše Valašsko 3, 33–37.*
- URBACHOVÁ, E. 2002: *Vsetínští barvíři. Valašsko 9, č. 2, s. 14–15.*
- VEJMELOVÁ, D.: 2018. *Živé příběhy ze zahrady mrtvých. Edice Milé tisky, sv. 18. Rožnov pod Radhoštěm.*
- VESELSKÁ, J. 2017: *Marie Salichová. Museum vivum 12, 145–148.*
- VIDRA, J. 1950: *Lidovost a užitkovost modrotisku. Český lid 5, č. 7–8, s. 170–179.*
- ZUBALÍKOVÁ, P. 1998: *Barvířství na Valašsku, R 334, bakalářská diplomová práce (SU Opava - historie- muzeologie), 115 s.*

Internetové zdroje

Tematický katalog sbírek Valašského muzea v přírodě, Modrotiskové formy. Dostupné z: http://vadmecum.vmp.cz/vadmecum_katalog/permalink?xid=CF303AF61B3A11E6B4190018F30902A3&modeView=LIST/. [cit. 2021-09-21] Moravský zemský archiv v Brně, Sčítací operáty Rožnov pod Radhoštěm 1857, 1869, 1880, 1890, 1900, 1910, 1921.
Dostupné z: <https://www.mza.cz/scitacioperaty/>. [cit. 2021-09-22] Zemský archiv v Opavě, sbírka matrik. Dostupné z: https://www.archives.cz/web/digitalni_archiv/. [cit. 2024-09-22]

Helena Cviklová

PO STOPÁCH ROŽNOVSKÝCH BARVÍŘŮ

Odpovědný redaktor: Jindřich Ondruš

Obrazový doprovod: Ze sbírek Valašského muzea v přírodě

Grafický návrh a sazba: Lenka Grošková

Vydalo: © Národní muzeum v přírodě, příspěvková organizace
Valašské muzeum v přírodě, Rožnov pod Radhoštěm, 2022

Vydání první

Náklad: 1000 výtisků

tisk: Grafia Nova s.r.o., Zašová